

Zasada prawdy materialnej w świetle projektowanej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego

The principle of substantive truth in the planned amendment of the Code of Civil Procedure (CCP)

Abstract

The principle of truth is one of the basic principles of civil proceedings. The article discusses changes in the provision of art. 3 of the k.p.c. in the planned amendment of the CCP. The author presents the view that changes in the CCP will result in the principle of substantive truth in the CCP.

Keywords

principle of truth, principle of substantive truth, Code of Civil Procedure

Zasada prawdy jest jedną z podstawowych zasad postępowania cywilnego¹. W doktrynie oraz judykaturze istnieje spór co do koncepcji zasady prawdy odnoszącej się do tego, w jaki sposób sąd orzekający ma ustalać w postępowaniu cywilnym stan faktyczny danej sprawy². Poznanie prawdy jest jednym z głównych celów postępowania. Przekonanie takie wyraził m.in. H. Dolecki, stwierdzając, że „prawdziwość ustaleń faktycznych

¹ Szeroko na ten temat piszą m.in.: W. Berutowicz, *O pojęciu naczelných zasad postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1975, t. XXV–XXVI, s. 33 i n.; W. Siedlecki, *Kodeks cywilny a naczelné zasady procesowe postępowania cywilnego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1973, z. 1, s. 129 i n.; *idem*, *Zasady naczelné postępowania cywilnego w świetle przepisów nowego Kodeksu postępowania cywilnego*, „Studia Cywilistyczne” 1966, t. VII, s. 3 i n.; H. Mądrzak, *O pojmowaniu naczelných zasad postępowania cywilnego*, [w:] E. Łętowska (red.), *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1989, s. 387 i n.

² *Ibidem*.

poczynionych przez sąd w toku postępowania, pomimo zawirowań historycznych, musi być zawsze fundamentem wymiaru sprawiedliwości”³.

Jak podkreśla I. Adrych-Brzezińska, „Pojęcie prawdy formalnej odnosi się do zgodności ustaleń dokonanych przez sąd z materiałem faktycznym i dowodowym zaprezentowanym przez strony. Z kolei prawda materialna rozumiana jest jako zgodność ustaleń sądu z rzeczywistym stanem stosunków faktycznych i prawnych występujących pomiędzy stronami”⁴. Podobny pogląd wyraził T. Wiśniewski, który zauważa: „Należy wyjaśnić, że terminu »prawda materialna« używa się na określenie takiego stanu rzeczy, w którym ustalenia faktyczne będące podstawą rozstrzygnięcia sprawy odpowiadają faktom rzeczywistym. Termin »prawda formalna« (sądowa) łączy się natomiast ze zgodnością ustaleń sądu z materiałem procesowym przedstawionym przez strony, a więc materiałem zgromadzonym w aktach sprawy. Trzeba jednak zauważyć, że nie zawsze uzasadnione jest przeciwstawianie rezultatów uzyskanych w związku z realizacją obu tych zasad. Jeżeli bowiem na rozstrzygnięcie danej sprawy spojrzy się jednocześnie przez pryzmat obu tych zasad, to wielokrotnie można przyjąć – choć kwestia ta jest ocenna – że doszło do zespolenia ich rezultatów, a więc, że dane rozstrzygnięcie jest zgodne zarówno z prawdą materialną, jak i formalną. Jest to zresztą stan idealny, który świadczy, że z punktu widzenia poznania podłoża faktycznego sporu sąd wzorowo spełnił swoje zadanie”⁵.

W doktrynie prawa ścierają się poglądy o kwestię ujęcia prawdy w postępowaniu cywilnym. Wydaje się, że dominuje pogląd o obowiązywaniu zasady prawdy formalnej⁶, co oznacza, że rozstrzygnięcie sądu powinno być zgodne z treścią materiału procesowego zebranego w toku postępowania. W tak rozumianej zasadzie prawdy wykrycie prawdy przez sąd ogranicza się w zasadzie do: przeprowadzenia dowodów zgłoszonych przez strony, na nich bowiem spoczywa ciężar dowodu (art. 6 k.p.c.⁷), możliwości udzielenia stronom i uczestnikom postępowania występującym bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa potrzebnych pouczeń co do czynności procesowych (art. 5 k.p.c.) i ewentualnego dopuszczenia przez sąd orzekający z urzędu dowodu niewskazanego przez strony (art. 232 k.p.c.).

³ H. Dolecki, *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1998, s. 81.

⁴ I. Adrych-Brzezińska, *Ciężar dowodu w prawie i procesie cywilnym*, wyd. 1, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2015, s. 331.

⁵ T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, wyd. 2, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2013, s. 55.

⁶ Ł. Błaszczak, *Zasady procesowe w postępowaniu cywilnym*, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 54; K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, „Palestra” 2005, nr 1–2, poz. 9, s. 9 i n.; M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do nowelizacji*, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 63; M. Manowska, *Zmiany w kodeksie postępowania cywilnego wprowadzone w 2004 r.*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 5, s. 7 i n.

⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 1360; dalej: k.p.c.

Wyraża się również przeciwne stanowisko, że proces cywilny jest oparty na zasadzie prawdy materialnej⁸. Jak zauważa J. Bodio: „W myśl zasady prawdy materialnej wynikiem postępowania cywilnego ma być orzeczenie zgodne z prawdą”⁹. Zasada ta jednak nie ma charakteru absolutnego, gdyż istnieją przypadki, w których w imię innych wartości świadomie odstępuje się od niej lub ogranicza poznanie prawdy w postępowaniu cywilnym, co ma miejsce np. w przypadku domniemań prawnych (art. 234 k.p.c.)¹⁰. „Pomimo tego zasada prawdy materialnej nie została podważona i może być w dalszym ciągu poczytywana jako jeden z celów procesu sądowego. Wynika ona bowiem z całości kształtu systemu ustroju sądów i znajduje mocne uzasadnienie aksjologiczne, nie trzeba jej więc dowodzić ani kodyfikować”¹¹. Według J. Bodio przejawem zasady prawdy materialnej w procesie są m.in. przepisy dotyczące wyposażenia sądu w inicjatywę dowodową (art. 232 k.p.c.), pozostawienie sądowi prawa swobodnej oceny dowodów (art. 233 k.p.c.), a także spoczywający na stronach obowiązek mówienia prawdy (art. 3 k.p.c.)¹². Zgodzić się jednak należy z A. Jakubeckim, że w przypadku, w którym dopuszczenie dowodu z urzędu traktowane będzie jako rzecz marginalna, mówienie o obowiązywaniu zasady prawdy materialnej jest pozbawione podstaw¹³.

Natomiast H. Dolecki prezentuje pogląd, że w k.p.c. obowiązuje zasada prawdy, bez dookreślenia, czy chodzi o zasadę prawdy materialnej czy też formalnej. „Zawarte w ustawie pojęcie »prawda« bez żadnych dodatkowych określeń jest prawidłowe i odpowiada potrzebom związanym ze stosowaniem prawa. Prawda to zgodność wyjaśnień stron, czy też ustaleń sądu, z faktami zaistniałymi w przeszłości, które mają być podstawą do wydania orzeczenia”¹⁴. Zaletą tego stanowiska jest jego prostota, gdyż prawda może być tylko jedna. Natomiast jego główną wadę stanowi fakt, że stanowisko to niczego nie wyjaśnia – w koncepcji zasady prawdy nie chodzi o rodzaj prawdy, ale o sposób jej ustalenia w postępowaniu cywilnym.

⁸ E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz on-line do art. 3 KPC*, wyd. 24, C.H. Beck, Legalis 2019, Nb A.II; J. Bodio, [w:] A. Jakubecki, *Komentarz aktualizowany do art. 3 KPC*, Wolters Kluwer, LEX/el. 2018, Nb 4 W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2008, s. 57 i n.; K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze w sprawach cywilnych*, C.H. Beck, wyd. 2, Warszawa 2010, s. 68 i n.; J. Lapierre, *Zasady naczelnego postępowania cywilnego*, [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, wyd. 6, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2009, s. 131.

⁹ J. Bodio, *op. cit.*, Nb 4.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ A. Jakubecki, *Naczelnego postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] I. Ratusińska (red.), *Czterdziestolecie KPC. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, Wolters Kluwer, Kraków 2006, s. 371.

¹⁴ H. Dolecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, Wolters Kluwer Polska, wyd. 2, Warszawa 2013, uwaga 6 do art. 3.

Natomiast część autorów uważa, że w regulacjach k.p.c. mamy do czynienia z obiema ujęciami zasady prawdy, to jest prawdą materialną i formalną, a więc że choć ogólnie obowiązuje zasada prawdy formalnej, to jednak istnieją postępowania, w których obowiązuje zasada prawdy materialnej¹⁵. Krzysztof Knoppek stoi na stanowisku, że w postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich, w sprawach ze stosunku między rodzicami i dziećmi oraz w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych w określonej części obowiązuje nadal zasada prawdy obiektywnej¹⁶.

W doktrynie wielokrotnie podkreślano, że zmiany, jakie zachodziły w postępowaniu cywilnym od 1996 r., zmierzały ku odchodzeniu ustawodawcy od obowiązku dążenia do ustalenia prawdy materialnej na rzecz prawdy formalnej¹⁷.

„Do chwili nowelizacji z 1996 r. polski Kodeks postępowania cywilnego w pełni wyrażał zasadę prawdy materialnej (obiektywnej) w art. 3, a zwłaszcza w jego paragrafie 2. W przepisie tym *expressis verbis* zawarty był nakaz dla sądu dążenia do wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych. W związku z tym sąd mógł podejmować z urzędu czynności dopuszczalne według stanu sprawy, jakie uznał za potrzebne do uzupełnienia materiału i dowodów przedstawionych przez strony i uczestników postępowania”¹⁸. Zasadę prawdy materialnej realizowały ponadto art. 213 § 1 k.p.c., który pozwalał na wszczęcie stosownego dochodzenia w celu uzupełnienia materiału faktycznego, i art. 232 k.p.c. dający sądowi możliwość zarządzenia dochodzenia dla ustalenia koniecznych dowodów¹⁹. „Nowelizacja kodeksu z 1996 r., będąca skutkiem dokonujących się w Polsce przemian ustrojowych, doprowadziła do zmiany trzech wymienionych przepisów statuujących zasadę prawdy obiektywnej. Przede wszystkim uchylono § 2 w art. 3 nakazujący sądowi dążenie z urzędu do wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych. Zmieniono też treść art. 213 i 232 i w ten sposób pozbawiono sąd możliwości zarządzania dochodzeń w celu uzupełnienia i wyjaśnienia twierdzeń stron oraz ustalenia koniecznych dowodów”²⁰. W opinii J. Gudowskiego było to odejście ustawodawcy od zasady prawdy obiektywnej²¹,

¹⁵ Tak m.in.: M. Muliński, *Tytuł wstępny. Przepisy ogólne*, [w:] A. Góra-Błaszczkowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Tom I. Komentarz do art. 1–729*, C.H. Beck, Warszawa 2015, s. 68; K. Knoppek, *op. cit.*, s. 9 i n.

¹⁶ K. Knoppek, *op. cit.*, s. 9 i n.

¹⁷ J. Jankowski, *Dążenie do poznania prawdy w postępowaniu cywilnym*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Iuridica” 2014, nr 73, s. 117 i n.; H. Pietrzkowski, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2005, nr 10, s. 37 i n.; K. Knoppek, *op. cit.*, s. 9 i n.

¹⁸ J. Jankowski, *op. cit.*, s. 119.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro*, [w:] A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Stanisławowi Soltysińskiemu*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005, s. 1024.

choć przeważał pogląd, że pomimo tychże zmian nadal w przepisach regulujących postępowanie cywilne istnieją normy prawne nakazujące i pozwalające na kierowanie się przez sądy zasadą prawdy materialnej²².

Zmiany, jakie nastąpiły w procedurze cywilnej w 2004 r., sprawiły, że raczej powszechny był już pogląd o obowiązywaniu w procesie cywilnym zasady prawdy formalnej. Takie stanowisko prezentował m.in. H. Pietrkowski, twierdząc, że po wprowadzonych zmianach „polskie postępowanie cywilne, a zwłaszcza proces, nie są oparte na zasadzie prawdy obiektywnej”²³. Powodem takiego osądu było skreślenie przepisów, które umożliwiały zamknięcie rozprawy przez przewodniczącego, gdy sąd uzna sprawę za dostatecznie wyjaśnioną²⁴, oraz usunięcie z k.p.c. „wzmianek świadczących o tym, że sąd »wyjaśnia« sprawę lub uznaje ją »za wyjaśnioną« (art. 316 § 1, 317 § 1). W literaturze podkreślono wagę tych zmian, wskazując, że o tym, czy sprawa jest wyjaśniona, decyduje obecnie nie sąd, lecz strony, zaprzestając składania dalszych wniosków dowodowych w sprawie. W podobnym kierunku zmierzały zmiany wprowadzone w art. 229, 339 § 2, 499 pkt 2 oraz 315. W pierwszych trzech usunięto odniesienia do »prawdziwego« czy »rzeczywistego« stanu rzeczy przy ocenie przyznania okoliczności faktycznych przez stronę oraz ocenie okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda w razie wydania wyroku zaocznego albo nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym. Po dokonanych zmianach przeprowadzenie postępowania dowodowego co do faktów przyznanych przez stronę (art. 229) albo co do twierdzeń o faktach przytoczonych przez powoda (art. 339 § 2) jest konieczne, gdy budzą one »uzasadnione wątpliwości«²⁵.

Nowelizacja k.p.c. z 2011 r. zmieniła brzmienie przepisu art. 3 k.p.c. poprzez nałożenie na strony i uczestników postępowania powinności procesowej dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami²⁶. „Wskazany obowiązek należy do ciężarów procesowych będących powinnościami, których nie można zrealizować w sposób przymusowy, ale któremu dany podmiot musi się podporządkować, jeżeli chce uniknąć niekorzystnego skutku procesowego (niedania wiary przez sąd tym wyjaśnieniom i w konsekwencji przegrania procesu) albo uzyskać korzystny skutek procesowy (danie wiary wyjaśnieniom i wygranie procesu)”²⁷.

²² M. Manowska, *Zasada prawdy materialnej w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, „Prawo Spótek” 1999, nr 12, s. 51.

²³ H. Pietrkowski, *op. cit.*, s. 37.

²⁴ Art. 224 § 1 k.p.c.

²⁵ J. Jankowski, *op. cit.*, s. 120.

²⁶ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2011 r., Nr 233, poz. 1381.

²⁷ J. Jankowski, *op. cit.*, s. 127.

Tym samym wydaje się zasadna teza, że w polskim procesie cywilnym obowiązuje zasada prawdy formalnej, co potwierdzają również poglądy wyrażane w orzecznictwie²⁸.

Przykładowo w postanowieniu z dnia 26 czerwca 2002 r. Sąd Najwyższy wprost potwierdził, że zmiany ustawowe, jakie nastąpiły po 1996 r., „nie mogą być rozumiane jako pozostawienie nadal obowiązku badania z urzędu przez sądy obu instancji, czy sprawa jest dostatecznie wyjaśniona do stanowczego rozstrzygnięcia, a więc jaki jest »prawdziwy« stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Należy przypomnieć, że jakkolwiek ustawodawca nie był we wszystkich posunięciach legislacyjnych dotyczących Kodeksu postępowania cywilnego konsekwentny, to jednak nie budzi wątpliwości, iż tzw. zasada prawdy obiektywnej, przewidziana w uchylonym art. 3 § 2 k.p.c., przestała obowiązywać”²⁹.

Wydaje się, że jednym z impulsów do tego, aby na nowo mógł zacząć przeważać pogląd o obowiązywaniu zasady prawdy materialnej, może być planowana nowelizacja k.p.c.³⁰.

Wydaje się, że planowana zmiana ma na celu nałożenie nacisku na dążenie przez sąd do ustalenia prawdy materialnej. Argumentem przemawiającym za poparciem takiej tezy jest projektowana zmiana poprzez wprowadzenie do k.p.c. przepisu art. 4¹ w następującym brzmieniu: „Z uprawnienia przewidzianego w przepisach postępowania stronom i uczestnikom postępowania nie wolno czynić użytku niezgodnego z celem, dla którego je ustanowiono (nadużycie prawa procesowego)”, a także planowane dokonanie zmian w zakresie wprowadzenia postępowania przygotowawczego³¹ oraz postępowania dowodowego³².

W uzasadnieniu do przedmiotowego projektu ustawy stwierdzono, iż wprowadzenie klauzuli nadużycia prawa procesowego ma doprowadzić do tego, aby proces cywilny był sprawny i rzetelny³³. „Znamię nadużycia prawa procesowego należy określić w sposób syntetyczny, a jednocześnie możliwie najściślejszy. Należy podzielić spostrzeżenia autorów zajmujących się tą tematyką, że przy określeniu istoty nadużycia uprawnienia procesowego należy się odwołać do celu obowiązywania danej instytucji prawa procesowego. Ocena, że dana czynność strony stanowi nadużycie uprawnienia procesowego, winna się opierać na ustaleniu celu, który strona chce osiągnąć, podejmując daną

²⁸ Tak m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2015 r., V CSK 624/14, LEX nr 1766004.

²⁹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 2002 r., III CKN 537/00, LEX nr 784179.

³⁰ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z dnia 27 listopada 2017 r., <http://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/agent.xsp?symbol=RPL&Id=RM-10-197-18> [dostęp 15.01.2019 r.].

³¹ Proj. art. 205¹ i n. k.p.c.

³² Proj. art. 213 i n. k.p.c.

³³ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 29 i n.

czynność, i na ocenie, czy cel ten jest usprawiedliwiony w świetle procesowego przeznaczenia danej instytucji – czyli, innymi słowy, czy cel działania strony *in concreto* jest zgodny z celem danej instytucji procesowej *in abstracto*. Oczywiście należy brać pod uwagę nie cel przez stronę deklarowany – przecież strona nigdy nie przyzna, że zmierza dla zwłoki czy szykany – lecz rzeczywisty, o którym świadczy przewidywany wynik danej czynności w okolicznościach danej sprawy, nie tylko prawnych, ale przede wszystkim faktycznych³⁴. W orzecznictwie sądowym podkreślano: „Na stronach postępowania spoczywa obowiązek dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, co obejmuje także nienadużywanie praw podmiotowych. Działanie niezgodne z dobrymi obyczajami może polegać na tym, że czynności, które są przewidziane przez ustawę i formalnie dopuszczalne, w okolicznościach sprawy są wykorzystywane niezgodnie z funkcją przepisu, w sposób nieodpowiadający rzeczywistemu celowi przyznanego uprawnienia i naruszający prawo drugiej strony do uzyskania efektywnej ochrony prawnej³⁵. Planowana przez ustawodawcę zmiana ma na celu wprowadzenie postulowanego wielokrotnie w doktrynie i orzecznictwie zakazu nadużywania praw procesowych do k.p.c.³⁶ Dokonanie takich zmian stanowi dla sądu orzekającego w danej sprawie potężny oręż umożliwiający dyscyplinowanie uczestników postępowania, którzy swoimi działaniami nadużywają praw procesowych. Choć w uzasadnieniu do nowelizacji k.p.c. wskazuje się głównie na sankcję kosztową za nadużycie praw procesowych³⁷, to jednak podkreśla się, że „przyszła praktyka sądów i ich orzecznictwo pozwolą zweryfikować zastosowane rozwiązania pod kątem potrzeby ich poszerzenia albo ograniczenia³⁸”.

Natomiast uzasadniając wprowadzenie rozbudowanego postępowania przygotowawczego, podkreślono, że „Dotychczas koncentrowano się na sądzie jako gospodarzu procesu. Wskazywano na kontradiktoryjność, by akcentować rolę i znaczenie stron w rozstrzygnięciu sprawy. Wszystko to pozostaje aktualne, jednak teraz to w istocie strony będą organizować postępowanie sądowe. Dojdzie do tego pod kierownictwem sędziego, ale strony będą aktywnie uczestniczyć w czynnościach organizacyjnych. Przejmą zatem odpowiedzialność za sposób, w jaki ich sprawa zostanie rozpoznana. [...] Aktualne pozostają zagrożenia z kierunku tych stron, które stosują taktykę obstrukcji procesowych. [...] W przypadkach wyjątkowych decydującą rolę odgrywać będzie sędzia,

³⁴ *Ibidem*, s. 31.

³⁵ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 5 października 2016 r., I ACa 387/16, LEX nr 2163017.

³⁶ K. Weitz, *System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego*, [w:] K. Markiewicz (red.), *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 17 i n.

³⁷ Uzasadnienie do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, s. 31.

³⁸ *Ibidem*, s. 30 i n.

który powinien taki przypadek odpowiednio wcześniej zidentyfikować i przedsięwziąć działania przeciwdziałające obstrukcji i przedłużaniu postępowań wstępnych. Narzędziami tłumiącymi takie postawy będą odpowiednie rygory procesowe oraz odpowiedni system opłat procesowych³⁹.

Wniosek, że projektowane zmiany raczej zmierzają w kierunku procesu cywilnego opartego na zasadzie prawdy materialnej, płynie także z uzasadnienia odnoszącego się do zmian w postępowaniu dowodowym. „Ścisłe wskazanie przez stronę faktu, który zamierza wykazać wnioskowanym dowodem, jest niezbędnym elementem rzetelnego procesu. Podniesienie standardów procedowania wymaga zerwania ze złą praktyką, w której wnioski dowodowe zgłasza się »na okoliczności« zamiast na potwierdzenie konkretnych faktów. Powoduje to, że zwykle nie wiadomo, co w zasadzie strona chce udowodnić danym dowodem (w przypadkach skrajnych dowody są zgłaszane »na okoliczność zasadności roszczenia«), jak również uniemożliwia ocenę przydatności danego dowodu do rozstrzygnięcia sprawy. Ukrócić tę praktykę powinno wprowadzenie jednoznacznego wymogu, że wniosek dowodowy ma wskazywać fakty, które strona chce wykazać danym dowodem. Sformułowanie »określić i wyszczególnić« podkreśla, że wskazanie to ma być zindywidualizowane co do każdego faktu i co do każdego dowodu; strona ma obowiązek z jednej strony wyczerpująco wymienić wszystkie fakty, których ma dowieść danym wnioskowanym dowodem, a z drugiej – przy każdym dowodzie wskazać, który fakt ma nim zostać dowiedziony⁴⁰. „Skoro bowiem nie można przeprowadzić dowodów, które miały posłużyć do wykazania określonych faktów, sąd musi w jakiś inny sposób ustalić, czy te fakty miały miejsce. Wydaje się, że nie ma innej możliwości, jak tylko przewidzieć, że sąd dokonuje tej oceny na podstawie twierdzeń stron co do faktów, biorąc pod uwagę całokształt okoliczności sprawy⁴¹.

Choć pogląd o tym, że projektowane zmiany mają na nowo zmierzać w kierunku obowiązywania prawdy materialnej w postępowaniu cywilnym, nie jest przyjmowany jednomyślnie⁴², to jednak wskazuje się, że projektowane zmiany zmierzają do zwiększenia roli sądu w postępowaniu cywilnym⁴³. Należy podkreślić, że autorzy opowiadający się za procesem opartym na zasadzie prawdy materialnej akcentują zwiększoną rolę

³⁹ *Ibidem*, s. 26.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 49.

⁴¹ *Ibidem*, s. 103.

⁴² R. Rykowski, *Sądy mają być sprawne, ale nie kosztem sprawiedliwości*, Prawo.pl – serwis prawny, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/sady-maja-byc-sprawne-ale-nie-kosztem-sprawiedliwosci,186119.html> [dostęp 15.1.2019 r.].

⁴³ Opinia Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów z dnia 8.02.2018 r. o projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, RL-033-9/18, <https://radalegisacyjna.gov.pl/dokumenty/opinia-z-8-lutego-2018-r-o-projekcie-ustawy-o-zmianie-ustawy-kodeks-postepowania-cywilnego> [dostęp 15.01.2019 r.].

aktywności sądu w dążeniu do wyjaśnienia prawdy, a więc stanu faktycznego sprawy, takiego jaki był on w rzeczywistości.

W opinii do przedmiotowego projektu ustawy przygotowanego przez Radę Legislacyjną wskazano, że „Propozycje zawarte w opiniowanym projekcie należy uznać za najdalej idące zmiany k.p.c. w porównaniu z dokonanymi już w historii obowiązywania tego kodeksu, z wyjątkiem nowelizacji będących naturalną konsekwencją zmian społeczno-gospodarczych w Polsce w 1989 roku. O ile w latach 90. XX w. dało się zaobserwować tendencję do przekształcania polskiego postępowania cywilnego z modelu socjalnego w kierunku liberalnym, o tyle począwszy od nowelizacji k.p.c. z dnia 16 września 2011 r., wyraźnie dostrzegalna jest tendencja przeciwna. Wiąże się to głównie z wzmocnieniem roli sądu jako podmiotu mającego zapewnić efektywne zgromadzenie materiału procesowego i rozpoznanie sprawy. Szczególnie ujawnia się ona w opiniowanym projekcie, czego dowodem są przede wszystkim dwie nowe instytucje: organizacja rozprawy oraz zakaz nadużycia uprawnień procesowych wraz z przyznaniem sądowi instrumentów służących zapobieganiu tym nadużyciom”⁴⁴.

Przywołane powyżej projektowane zmiany, a więc wprowadzenie postępowania przygotowawczego, zmiany w postępowaniu dowodowym oraz ustawowy zakaz nadużywania uprawnień procesowych poparty instrumentami prawnymi, których zadaniem ma być zapobieganie tymże nadużyciom, wydają się w sposób istotny zwiększać rolę sądu w postępowaniu cywilnym. Sąd nie będzie już biernym obserwatorem aktywności stron, która – co również wymaga podkreślenia – w obecnym stanie prawnym nierzadko zmierza ku działaniom mającym na celu obstrukcję toczącego się postępowania. Nadużywanie uprawnień procesowych to choćby wnoszenie oczywiście bezzasadnych pozwów, łańcucha zażaleń odnoszących się do samej kwestii, czy nieuzasadnionych kolejnych wniosków o wyłączenie sędziego opartych na tych samych okolicznościach, które to działania często prowadzą do przewlekłości postępowania. Zgodnie z projektowanymi zmianami działania takie będą skutkowały brakiem czynności sądu i dodatkowymi sankcjami dla strony nadużywającej takiego prawa, a więc możliwość obciążenia kosztami postępowania lub też zasądzenia odsetek w wyższej wysokości niż ustawowe. Planowana nowelizacja ma sprawić, że to sąd będzie kierował pracami mającymi na celu organizację rozprawy, ponadto zyska również narzędzia prawne pozwalające mu na wyegzekwowanie tego, aby strony przedstawiały dowody na okoliczność wyraźnie wskazanych faktów, które chcą udowodnić; wreszcie, sąd zostanie też wyposażony w instrumenty prawne, których zadaniem będzie zapobieżenie możliwości nadużywania praw procesowych przez uczestników postępowania.

⁴⁴ *Ibidem*.

Przywołane powyżej zmiany w zakresie procedury cywilnej pozwalają na obronę tezy, że w przypadku wejścia w życie planowanej nowelizacji w polskim procesie cywilnym będzie obowiązywała zasada prawdy materialnej, podobnie jak to miało miejsce przed zmianami zapoczątkowanymi nowelizacją k.p.c. z 1996 roku.